

Tiivis tietokirja rituaaleista

Arvio teoksesta Haasio, Ari, Markku Mattila & Elisa Kannasto. *Riitit ja rituaalit*. Avain. 2024. 208 s. ISBN 978-952-304-494-4.

Tuomas Martikainen

Riitit ja rituaalit on Ari Haasion, Markku Mattilan ja Elisa Kannaston kirjoittama tiivis johdatus erilaisiin uskonnollisiin ja maallisiin rituaaleihin. Kirjan tavoitteena on avata ovi ”rituaalien ja riittien maailmaan [...] mahdollisimman kansantajuisesti” (s. 7). Kirja jakautuu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittelee rituaalitutkimuksen teoriaa ja käsitteitä, toinen rituaaleja arjessa ja juhlassa ja kolmas rituaalien murrosta. Pääosassa teoksessa ovat esimerkit erilaisista rituaaleista niin Suomesta kuin maailmalta. Kirja on sujuvasti kirjoitettu ja nopealukuinen. Kaikki kirjoittajat työskentelevät Seinäjoen yliopistokeskuksessa: Haasio ja Kannasto Seinäjoen ammattikorkeakoulussa ja Mattila Siirtolaisuusinstituutissa.

Monimuotoiset rituaalit

Kirjan ensimmäinen osio alkaa pohdinnalla rituaalien monimuotoisuudesta ja niiden käsitteellistämisestä. Rituaaleja on tutkittu monilla eri tieteenaloilla, mukaan lukien antropologia, filosofia, historia ja uskontotiede. Yhtenäistä käsitystä rituaaleista ei ole saavutettu, vaikka aihepiiristä toki tiedetään paljon. Tarkasteltuaan erilaisia rituaalien määritelmiä kirjoittajat nostavat rituaalien yleisiksi piirteiksi seuraavat kuusi seikkaa: ne voivat olla joko maallisia tai uskonnollisia; ne ovat toistuvia; ne noudattavat tiettyä ennalta sovittua kaavaa; ne ovat muodoltaan pääsääntöisesti pysyviä; niillä on aina päämäärä; ja ne voivat olla joko yhteisöllisiä tai yksilöllisiä (s. 18). Lisäksi voin todeta omana huomionani, että rituaalit ovat sikäli inhimillisesti universaaleja, että niitä löytyy kaikista kulttuureista. Rituaalien lähikäsitteitä ovat riitti ja seremonia. Kirjoittajat ymmärtävät niiden suhteet siten, että seremonia voi koostua useasta rituaalista ja rituaali puolestaan useasta yksittäisestä riitistä. (s. 20.)

Pohdinta rituaaleista jatkuu niiden merkityksen avaamisella. Tässä kirjoittajat nojaavat yhteiskuntalähtöiseen ajatteluun, jossa rituaali on pääsääntöisesti ”yhteisöä rakentava, jäsentävä ja koossapitävä voima” (s. 27). Koska rituaaleja on monenlaisia, niin avatakseen tarkemman näkymän rituaaleihin kirjoittajat tarkastelevat niitä niiden funktion ja tyyppin mukaan. Rituaalin funktioita, eli niiden käyttötarkoituksia, esitellään

kuusi. Toistuvat eli kalendaariset rituaalit noudattelevat enimmäkseen aurinkovuotta tai kuunkiertoa. Ne siis toistuvat kuten esimerkiksi vuotuinen joulun ja pääsiäisen vietto. Siirtymärituaaleissa yksilön sosiaalinen status muuttuu, esimerkiksi lakkiaisissa lukiolaisesta tulee ylioppilas. Puhdistautumisrituaalit liittyvät jonkinlaisesta ahdingosta selviytymiseen, josta mainitaan esimerkiksi eksorsismi, eli pahojen henkien häätäminen. Kuolemaan liittyvät rituaalit liittyvät kuolleen henkilön sosiaalisen statuksen siirtoon elävien kirjoista manan maille. Uhrausrituaaleilla tavoitellaan henkittäi jumalolentojen suopeutta, kuten esimerkiksi Suomessa oli aikaisemmin tapana uhrata saunatontulle. Hedelmällisyysrituaalit ovat liittyneet suvunjakamiseen ja toimentulon takaamiseen, joista mainittakoon juhannustaiat. Rituaalien tyypit kirjoittajat määrittelevät joko uskonnollisiksi tai maallisiksi.

Kirjan toisessa osassa rituaaleja käsitellään erilaisissa asiayhteyksissä. Valittu rakenne ei noudata johdannossa pohjustettua funktionaalista asetelmaa, eikä sitä muutenkaan sen kummemmin perustella. Kyseessä lienevät kirjoittajien syystä tai toisesta kiinnostavaksi kokemat rituaalit, joiden he arvelevat kiinnostavan myös lukijoita. Tekstin sujuvuutta tämä ei kuitenkaan häiritse. Satasivuinen osio on pitkälti erilaisten rituaalien, niiden taustojen ja päämäärien esittelyä. Siinä käsitellään rituaaleja antiikin aikana, uskonnoissa (juutalaisuus, kristinusko ja islam), taikuutta ja noituutta ja yhteiskunnallisia rituaaleja. Mukana on rituaalitutkimuksen tavanomaisia kohteita, kuten erilaisia uskontojen institutionalisoituneita ja kansanomaisia käytäntöjä, sekä esimerkiksi vapaamuurareiden ja rikollisten rituaaleja. Lisäksi maallisista rituaaleista ovat mukana akateemisen maailman ja urheilun rituaaleja. Toisen osio lopuksi tarkastellaan erikseen seksuaalisuuden, huumausaineiden ja ruoan merkitystä. Lisäksi sieltä löytyy ”rituaalien viisi peruselementtiä”, joiksi lasketaan puhe, non-verbaalinen viestintä, symbolit, musiikki ja rituaalitala. Sen sijaan esimerkiksi erilaisia rituaaleissa käytettäviä esineitä ei nosteta erikseen rituaalien ”peruselementeiksi”.

Kirjan viimeisessä, muutaman sivun mittaisessa osiossa tuodaan esiin, kuinka nykyaikana yhteisöllisten rituaalien merkitys on muutoksessa maallistumisen, kaupungistumisen, maahanmuuton, yksilöllistymisen ja uuden, globaalimman toimintakentän vuoksi. Näissä rituaalit samanaikaisesti sekä luovat turvaa tuomalla jatkuvuutta että uudistuvat ja luovat uusia merkityksiä esimerkiksi massamedioitujen tapahtumien kautta. Lisäksi on mainittava, että kirjassa kulkee eräänlaisena sivujuonteena juuri medioiden ritualisoitunut merkitys. Jo teoksen ensimmäisessä osassa käsitellään mediarituaalia omana kokonaisuutena (s. 57–69), ja siihen liittyviä havaintoja tuodaan esiin matkan varrella. Ratkaisu on lukijalle toimiva, mutta kenties mediaan liittyvät havainnot olisi voinut nivoa selkeämmin osaksi kirjan käsitteellistä kokonaisuutta.

Pohdintaa kirjasta

Yhtä näkökulmaa jäin kirjasta erityisesti kaipaamaan: rituaaleja, rahaa ja markkinoita. Tämä puute on sikäli erikoinen, sillä kirjoittajat heti aluksi itse mainitsevat markkinoilla olevat ”ei-tieteelliset rituaalioppaat” (s. 7), joista he ovat selvästi tietoisia ja tekevät näin niihin pesäeroa. Rituaalit ja niihin liittyvät monenlaiset oppaat, kurssit, tarvikkeet ja palvelut ovat myös kauppatavaraa ja monet rituaalispecialistit ansaitsevat niillä elantonsa. Esimerkiksi Suomen hyvin monimuotoinen uushenkinen kenttä, joka toimii

pitkälti markkinoiden kautta, olisi tarjonnut monille lukijoille ajankohtaista samastumis pintaa rituaalitutkimukseen. Lisäksi perinteisissä uskonnoissa vastaavat palvelut saattavat sisältyä kirkollisveroon tai jäsenmaksuun, tai olla myös erikseen maksullisia. Uskontojen ja uushenkisyyden markkinoista olisi ollut tarjolla myös tuoretta suomalaista tutkimusta lähdeaineistoksi (esim. Mahlamäki & Opas 2022). Uskonharjoituksen kasvanut yksilöllistyminen ja markkinaistuminen olisivat sopineet myös hyvin yhteen kirjoittajien pohdintoihin rituaalien muutoksista ja uudistuneesta mediakentästä, josta esimerkiksi François Gauthier (2020) kirjoittanut.

Toinen itseäni mietityttänyt seikka oli kirjaan valitut esimerkit. Suomenkieliselle yleisölle on toki kiinnostavaa kertoa antiikin Kreikan, roomalaisten ja druidien rituaaleista sekä suomalaisesta kansanuskosta, mutta sen sijaan merkittävä osa nyky-Suomen uskonnollisesta ja uushenkisestä kentästä jää kirjassa melko lailla pimentoon. Esimerkiksi pohdintoja Suomen suurimpien uskonnollisten liikkeiden, kuten lestadiolaisten, helluntailaisten tai muslimien, rituaalielämästä ei juurikaan avata, ja muslimien kohdalla viitataan ainoastaan yleisiin islamin käytäntöihin, kun tarjolla olisi ollut ajankohtaista tietoa myös Suomesta (esim. Pauha & Konttori 2022). Samoin monenlaiset buddhalaisuuteen liittyvät käytännöt, kuten *mindfulness* konsulttibusnessä, olisi saattanut kiinnostaa lukijoita (Härkönen & Cairns 2023).

Toki yksi kirja ei voi kaikkea pitää sisällään ja kirjoittajien valinnat ovat monitavoin perusteltuja. Kokonaisuudessaan *Riitit ja rituaalit* on kompakti ja helppolukuinen johdatus aihepiiriin. Sen keskeinen kohdeyleisö on nähdäkseni eri uskonnoista ja rituaaleista kiinnostunut, yleissivistystään laajentava lukijakunta. Kirjan lukijoista saattaa hyvin löytyä myös käytännöllisten rituaalioppaiden ostajia. Kirja on mainio matkalukemistoksi, sillä etenkin alun jälkeen alaluvut ovat melko lyhyitä ja lukemista pystyy hyvin jatkamaan myöhemmin. Vaikka teos käsittelee jonkin verran rituaalitutkimuksen aihepiirin teoriaa, niin yliopistolliseksi oppikirjaksi se ei taivu, eikä sitä ole edes sellaiseksi tarkoitettu. Teoksessa on loppuviitteet ja lähdeluettelo, josta löytää nopeasti jatkolukemistoa, mikäli haluaa tietää lisää rituaaleista ja niiden tutkimuksesta.

FT Tuomas Martikainen on uskontotieteen dosentti ja Svenska social- och kommunalhögskolanin rehtori Helsingin yliopistossa. Hän on tutkinut maahanmuuttajien uskonnollista elämää ja uskontojen markkinaistumista.
<https://orcid.org/0000-0001-8109-1781>

Kirjallisuus

Gauthier, François. 2020. *Religion, Modernity, Globalisation: Nation-State to Market*. London: Routledge.

Härkönen, Mitra & Johannes Cairns, toim. 2023. *Buddhalaisuus Suomessa*. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Mahlamäki, Tiina & Minna Opas, toim. 2022. *Ushenkisyys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pauha, Teemu & Johanna Konttori, toim. 2022. *Suomalaiset muslimit*. Helsinki: Gaudeamus.